

Een der oudste Christelijke beeldhouwwerken in Friesland.

DOOR

Mr. P. C. J. A. BOELES.

Van de ruimte, die de afbeeldingen 1 en 2 op plaat II overlieten, heb ik gebruik gemaakt om een merkwaardig beeldhouwwerk te reproduceeren, dat, geplaatst in een der kelders van het Friesch Museum, tot dusverre aan de aandacht der deskundige bezoekers schijnt ontsnapt te zijn.

Overigens is dit in rooden zandsteen uitgevoerde werk wel op zijn plaats in dien mooi gewelfden, stemmigen kelder — overblijfsel van een ouder gebouw —, omringd door middeleeuwsche doopvonten en dito doodkisten van rooden zandsteen, waarin weleer de Friesche prelaten te ruste gelegd werden, wier beenderen thans uit die hechte bewaarplaatsen verdwenen zijn: weggesmeten bij het vinden of weggenomen, om den anthropologen van heden te dienen als type van een 13e of 14e eeuwsch skelet.

Wij zien op onzen steen een Christuskop, met spitsen baard, omgeven door in bladornament uitlopende ranken of banden. Hetzelfde bladmotief vinden wij, vereenvoudigd tot één blad, herhaald langs den op onze afbeelding zichtbaren smallen kant, de eenige oorspronkelijke zijkant, die bewaard bleef.

Deze zerk, thans hoog 65, breed 61, dik 8 cM., is een

fragment, waarvan aan drie zijden iets is afgebroken. De achterkant is onversierd. Misschien is het een grafzerk geweest, mogelijk ook dat de bestemming eene andere was. Men denke b. v. aan den St. Maartenssteen in de Martinikerk te Bolsward — die m. i. niet tot grafzerk gediend heeft — eveneens van rooden zandsteen en in leeftijd niet buitensporig met den onzen verschillend.

De herkomst kan in dezen niet veel licht geven. — De steen werd in 1877 gevonden bij de Friesche havenplaats de Lemmer, tusschen puin uit de sluis aldaar. Dr. F. J. Witteveen schonk hem aan het Friesch Genootschap. De bewerkers van den catalogus (1881) van het Friesch Museum teekenen er bij aan „misschien afkomstig uit de kapel van Eesterga?”

Dãargelaten nu of de steen bepaaldelijk uit Eesterga komt, is het niet onwaarschijnlijk dat hij oorspronkelijk thuis behoorde in een kloosterkapel en dat de verminking een hervormings-vandalisme is. In 1580 toch kregen de plaatselijke overheden bevel om, met het oog op den vijand, de als vesting te gebruiken kloosters te slechten en het puin weg te voeren, waaruit kisten en dammen in de dijken moesten worden gemaakt 1). Dit komt wel overeen met de vindplaats.

Het uiterlijk, de versiering van onzen steen is stellig niet alledaagsch en er wil mij ook geen ander Nederlandsch beeldhouwwerk te binnen schieten, dat hiermede in stijl bijzonder verwant is. De versiering van den smallen kant maakt nog den meest bekenden indruk en komt met een vruchtmotief o. a. wel voor op 11e eeuwse oudheden, het is hier wat hoekiger, minder golvend.

In de eerste plaats deed onze zerk mij denken aan een bij

1) Zie Charterboek v. Friesland, IV. bldz. 218, 225 v.v.

de praehistorici wel bekend monument uit Denemarken, het eenige bepaald Christelijke beeldhouwwerk, dat men daar heeft uit de tiende eeuw, staande op de grens van het voorhistorische en het historische tijdperk. Ik bedoel den grooten Jellingsteen 1), een pyramiedvormige steenklomp, met drie, versierde vlakken en runen-inscripties. Het vlak, dat ons interesseert, wordt ingenomen door eene volledige Christusfiguur, met spitsen baard, omgeven door en gewikkeld in kronkelende banden, die hier en daar in bladspitsen eindigen.

Evenals bij onzen steen is het ornament op het Jellingmonument uitgevoerd in laag relief. De omgeving van de banden en Christusfiguur is uitgediept. Ook de overlangsche groeven, de ribben der banden ontbreken niet en het is waarschijnlijk, dat het Christus motief bij latere toepassing langzamerhand van vorm veranderd is, dat de banden, met bladspitsen, die het lichaam omkronkelen en als het ware aan den steen vastbinden, allengs het lichaam verdrongen hebben, zoodat slechts het hoofd overbleef, zooals bij onzen steen.

Bizonder belangwekkend, in verband met de geschiedenis van het Christendom in Friesland, die gewag maakt van geloofspredikers afkomstig uit Engeland en Ierland, is de omstandigheid, dat de scherpzinnige directeur van het Kopenhaagsch museum met afbeeldingen van miniaturen uit oude handschriften aantoonde hoe de Jellingsteen bepaald versierd is onder *Angelsaksischen* en *Ierschen* invloed.

Het bovenstaande in aanmerking genomen, komt het mij dan ook waarschijnlijk voor, dat onze zerk iets ouder is dan de St. Maartenssteen te Bolsward, die tot de 14e eeuw gerekend wordt. De deskundigen zijn het

---

1) Zie de afbeelding en bespreking daarvan bij Sophus Müller, Nord. Altertumskunde I s. 282 v.v.

over de dateering niet geheel eens: de heer Jan Kalf 1) stelt de vervaardiging in de eerste helft of het midden der 14e eeuw (1300—1350), de heer Haverkorn van Rijsewijk, wiens artikel door hem beoordeeld wordt, dateert 12e, uiterlijk 13e eeuw. Het eerste oordeel komt mij het meest aannemelijk voor, al blijf ik het er (terloops gezegd) met den heer Haverkorn voor houden, dat de voorstelling in de rechter bovenhelft werkelijk *St. Maarten* verbeeldt en niet *de vlucht uit Egypte*, gelijk de heer Kalf wil. Ik meen n.l. duidelijk den knop en pareerstang van het zwaard waar te nemen, dat *St. Maarten* met zijn rechterhand omklemd houdt, het gewone attribuut, waarmede hij voor den naast hem staanden arme een slip van zijn mantel afsnijdt. Bovendien kan het mij niet bevreemden de *St. Maartens*-voorstelling te vinden in een gebouw, dat aan *St. Maarten* gewijd is, ook al mag die voorstelling slecht passen in het overige kader van den steen.

---

1) P. Haverkorn van Rijsewijk, De oudste beeldhouwwerken in N.-Nederland. Bulletin N. O. B., 1901, blz. 204 v.v. en over hetzelfde onderwerp J. Kalf, Bull. 1902, blz. 175 v.v. Eene goede afbeelding geeft ook v. d. Meulen, Bolsward's Kunst en Kunstgeschiedenis.

PLANCHE II (voir p. 190—207).

Fig. a-b. Monnaie en or (6e siècle a. c.), imitation barbare d'un sou d'or byzantin (empereur Théodose). Sur le revers on lit en caractères runiques anglo-saxons ou Frisons le nom *Hada*. Trouvée dans l'environ de Harlingen en Frise (Pays-Bas).

La légende runique n'est souvent reproduite inexactement e. a. par l'Atlas de l'archéologie du Nord; Stephens, the old northern runic-monuments; Haigh, numismatic chronicle IX, p. 175. Par ce que la figuration était inexacte la légende a été à tort transcrite par *Hama*, ce qui se présente de même dans la Traité de numismatique (I, p. 173, fig. 293) par Engel et Serrure et dans la Revue belge de num., où l'on trouve d'ailleurs une reproduction exacte.

Grandeur naturelle. Collection du musée frison à Leeuwarde (Frise).

Fig. 2. Glaive (spatha) en miniature ou symbolique, en bois (*taxus baccata* L.), portant en caractères runiques la légende frisonne ou anglosaxonne *edae—boda* (voir le facsimilé p. 195).

Trouvé (1895) dans un tertre près du village Arum en Frise (Pays-Bas). Fragment, reproduit grand. naturelle. La dimension de l'objet est 23 cm.

Collection du musée frison à Leeuwarde.

Fig. 3. Monument en pierre (rouge) montrant une tête de Christe entouré d'un ornement de feuilles. Trouvé près du port de mer Lemmer en Frise. Haut. 65, larg. 61, épaisseur 8 cm.

Collection du musée Frison à Leeuwarde.

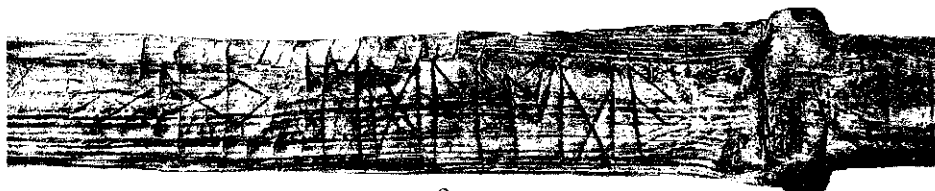

1a.

1b.

2.

3.